

การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ทักษะคิด และการมีส่วนร่วม ในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชนตำบลห้วยรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

บุษบา หินธาวี¹

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบทชุมชน ทักษะคิดและพฤติกรรมของคนในตำบลห้วยรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุชุมชน ตลอดจนรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชน FM 100.25 MHz. ศึกษาปัจจัยในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ วิธีการดำเนินงานและกระบวนการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) และการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ตัวอย่างประชากรคือประชาชนตำบลห้วยรอ ผลการศึกษา พบว่า สภาพสังคมของตำบลห้วยรอส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบชนบท ยกเว้นบางชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนเมือง ผู้ที่รับฟังรายการวิทยุชุมชนส่วนมาก เป็นนักศึกษา แม่บ้าน และข้าราชการบำนาญ ส่วนมากฟังวิทยุชุมชนที่บ้านในช่วงเย็น ประชาชนตำบลห้วยรอมีความเห็นว่า วิทยุชุมชน FM 100.25 MHz. มีรูปแบบและเนื้อหาที่น่าสนใจและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ผู้ดำเนินรายการมีความรู้ในเรื่องที่ดำเนินรายการเป็นอย่างดี มีอัธยาศัยดีและเป็นกันเองกับผู้ฟัง เนื้อหารายการประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่นและความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม เนื้อหาชืดหยุ่นไม่ตายตัว มีรูปแบบที่หลากหลายและน่าสนใจ โดยมากใช้รูปแบบการพูดคุยสลับกับการเปิดเพลงและรายการข่าว ประชาชนเห็นว่า รายการวิทยุชุมชนสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้กับชุมชน และเพิ่มพูนทักษะใน การประกอบอาชีพ ปัจจัยในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชน คือ ผู้ฟังรายการ ผู้จัดรายการ หน่วยงานต้นสังกัดของผู้จัดรายการ คณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนตำบลห้วยรอ กฎและระเบียบของวิทยุชุมชนตำบลห้วยรอ และกระบวนการบริหารงาน จะใช้วิธีดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยผู้ฟังจะมีส่วนร่วมในการจัดรายการ โดยการแสดงความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ แจ้งข่าวสาร ขอความช่วยเหลือ ร้องเรียน/ร้องทุกข์ และเพื่อระบายความอัดอั้นใจ โดยใช้วิธีโทรศัพท์ ส่งจดหมาย และเดินทางมาด้วยตนเองที่สถานีวิทยุฯ

ABSTRACT: The purpose of the study was to investigate; the context of community, the attitude and behavior of people in Tambon Huaraw, Mueang District, Phitsanulok about reception of community radio FM 100.25 MHz. The investigation included, determining format and content of the radio program, production method and administration processes. The methodology was qualitative approach, including in-depth interview and focus group discussion with people from Tambon Huaraw community.

The study showed that the living condition of most parts of Tambon Huaraw was rural community except some suburb areas which were close to Phitsanulok was urban areas. Most of radio audiences were females ages between 21-50 years. They were students, house wives and retirees. Their education back grounds were secondary school and their average incomes were below 5000 bath. At home, most of them listened to the community radio in the evening.

The people thought that; the radio FM 100.25 MHz. contained interesting formats and contents. It's provided opportunity for them to participate in the program. The radio broadcasters had sufficient knowledge to produce programs and they were friendly to their audience. The radio contents contained local information and knowledge which were benefit to the community and society. The contents were flexible, variable and interesting. The radio formats were talk, music and news. Moreover, the people believed that the community radio could reinforce good relationship among people in the community and provided them occupation skills.

The factors in which influenced the radio formats and contents were their audience, broadcasters, local authority, community radio board, rules and regulations. The participatory administration was deployed and the operation followed the rules and regulations of community radio. The reasons for people's participation in radio programs were that there had opportunities to present their views and suggestions, to inform their messages, to request help, to make complaint, and to release their stress, respectively. The audience took part in the radio program by phoning-in, sending regular mail and attending the radio studio.

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“วิทยุกระจายเสียง” เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทและมีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของ คนทั่วไปประเภทหนึ่ง ที่เป็นเสมือนเวทีกลางที่ประชาชนได้แสดงออกซึ่งความคิดและความต้องการของมนุษย์ในสังคมได้ เพราะสื่อวิทยุเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว แม่นยำ และมีข้อจำกัดในด้านอุปกรณ์สื่อสารน้อยกว่าสื่ออื่น จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือ และได้รับความนิยมน้อยมาก

ในอดีตวิทยุกระจายเสียงเป็นกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication Process) ที่ใช้ เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ข่าวสารระหว่างผู้ส่งสาร (ผู้ดำเนินรายการ) กับผู้รับสาร (ผู้ฟัง) เท่านั้นต่อมากิจการวิทยุกระจายเสียงได้มีการพัฒนาทั้งทางด้านเนื้อหา รูปแบบรายการ ควบคู่ไปกับการเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี จึงทำให้กระบวนการสื่อสารของวิทยุ กลายเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process) โดยเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในรายการโดย การส่งจดหมาย การเดินทางเข้ามาในสถานีวิทยุกระจายเสียง ตลอดจนการใช้

โทรศัพท์เป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น และการโต้ตอบผ่านทางรายการวิทยุ เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้ฟังอย่างแท้จริง และเป็นการแสดงถึงความมีสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารภายใต้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 40 ซึ่งได้กำหนดให้คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระเป็นผู้จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแล การประกอบกิจการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรี อย่างเป็นธรรม ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่นๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสจัดตั้ง “สถานีวิทยุท้องถิ่น” และให้ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำวิทยุชุมชน โดยแบ่งเวลาจากสถานีวิทยุท้องถิ่นไป บางช่วงเวลาเพื่อ

เตรียมพร้อมทั้งภาครัฐและประชาชนในการมีส่วนร่วม จัดสรรคลื่นความถี่ เพื่อประโยชน์สาธารณะต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้จึงจัดทำขึ้นเพื่อศึกษาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในสื่อวิทยุชุมชน และปัจจัยต่างๆ ที่จะมีผลต่อการกำหนดทิศทางในการทำหน้าที่ของสื่อวิทยุ การกำหนดรูปแบบและเนื้อหาสาระของรายการ รวมทั้งยังทำให้นักจัดรายการและผู้ประกอบการวิทยุกระจายเสียงเล็งเห็นความต้องการของกลุ่มผู้ฟังในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อวิถีชีวิตเฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาที่ “ศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ต.ห้วยจรเข้มาก อ.พิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี” ออกอากาศทางสถานีวิทยุชุมชน ตำบลห้วยจรเข้มาก อําเภอเมือง จังหวัดพิบูลย์รักษ์ สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยจรเข้มาก ส่งกระจายเสียงทางระบบ FM. 100.25 MHz ทุกวันจันทร์ - อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 09.00-19.00 น. ซึ่งเป็นสถานีวิทยุชุมชนแห่งแรกของพิบูลย์รักษ์ที่สร้างขึ้นตามพรบ. มาตรา 40 โดยผลการวิจัยที่ได้จะสามารถนำไปใช้ปรับปรุงกระบวนการผลิตรายการวิทยุชุมชนได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนตำบลห้วยจรเข้มาก อําเภอเมือง จังหวัดพิบูลย์รักษ์

2.2 เพื่อศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุชุมชน

2.3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชน FM 100.25 MHz

2.4 เพื่อศึกษาปัจจัยในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชน

2.5 เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงาน และกระบวนการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนในตำบลห้วยจรเข้มาก จำนวน 17,334 คน ซึ่งประกอบด้วยประธานและคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนฯ ผู้นำชุมชน

ประชาชน และกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนตำบลห้วยจรเข้มาก

3.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในตำบลห้วยจรเข้มาก แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

3.2.1 กลุ่มประชาชนในตำบลห้วยจรเข้มาก กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของยามานะ (Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน โดยทำการสุ่มอย่างง่าย 3 ชุมชน คือ หมู่บ้านบางพยอม หมู่บ้านตาปะขาวหาย และหมู่บ้านสระโคก

3.2.2 กลุ่มคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนฯ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเจาะจงซึ่งประกอบด้วยประธานกรรมการฯ คณะกรรมการฯ ผู้นำชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิทยุชุมชนตำบลห้วยจรเข้มาก อําเภอเมือง จังหวัดพิบูลย์รักษ์

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาพฤติกรรม การเปิดรับข่าวสาร ทัศนคติ และลักษณะรูปแบบและเนื้อหาของรายการ โครงสร้างการบริหารงาน ความต้องการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุเพื่อชุมชน ทางสถานีวิทยุชุมชน จังหวัดพิบูลย์รักษ์ FM 100.25 MHz เพราะเป็นวิทยุชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสะท้อนมุมมองของคนในชุมชน ในการที่จะปฏิรูปสื่อเพื่อสาธารณะ ตามมาตรา 40 โดยการศึกษาลักษณะรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุ โครงสร้างการบริหารงาน ความต้องการ และการมีส่วนร่วมของผู้ฟังในชุมชน งานวิจัยฉบับนี้เป็นเชิงคุณภาพและใช้การสนทนากลุ่ม โดยเลือกชุมชน 3 ชุมชนเพื่อศึกษา ได้แก่

1. หมู่บ้านบางพยอม
2. หมู่บ้านวัดตาปะขาวหาย
3. หมู่บ้านสระโคก

เงื่อนไขในการคัดเลือกชุมชนดังกล่าวคือ มีกิจกรรมที่โดดเด่นเป็นที่รู้จักของประชาชนในจังหวัดพิบูลย์รักษ์และเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

5. คำสำคัญ

พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร หมายถึง การเปิดรับสื่อมวลชนและการเข้าถึงบุคคล

ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นหรือความรู้ความเข้าใจ และความรู้สึกของประชาชนตำบลหัวรอที่มีต่องานวิทยุเพื่อชุมชนตำบลหัวรอ

รายการวิทยุชุมชน หมายถึง รายการวิทยุที่ดำเนินการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะประโยชน์ และดำเนินงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร รวมทั้งมุ่งเน้นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

โครงสร้างการดำเนินงาน หมายถึง องค์ประกอบสำคัญในการดำเนินงานของรายการวิทยุเพื่อชุมชนตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งอธิบายถึงผู้มีส่วนร่วมและบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของแต่ละองค์ประกอบ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมของประชาชนในการดำเนินการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ตั้งแต่เริ่มกำหนดแนวคิดจนถึงการเข้าดำเนินการ

6. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

6.1 งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการพิสูจน์ว่าทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับการนำมาพัฒนาการสื่อสารในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือจัดรายการที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วยตนเอง

6.2 เป็นประโยชน์ในแง่การนำการสื่อสารไปใช้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาในระดับพื้นฐาน ก่อนที่จะพัฒนาในขั้นต่อไป

7. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีสำคัญทางการสื่อสารที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ทฤษฎีทางการสื่อสารที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารซึ่ง เลอร์เนอร์ (Lerner) เป็นคนแรกที่ศึกษาอิทธิพลที่เกิดจากการเปิดรับสื่อมวลชนในประเทศตะวันตกออกกลางในปี ค.ศ. 1958 และพบว่า เมื่อมีการขยายตัวของชุมชนจนกลายเป็นเมืองจะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้หนังสือ และระดับการเรียนรู้หนังสือที่สูงขึ้น จะทำให้การเปิดรับสื่อมวลชนแพร่หลายมากขึ้น ในทำนองเดียวกันเมื่อชุมชนมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมจะขยายขอบข่ายของสื่อมวลชนและการขยายตัวของสื่อมวลชนนี้เองจะช่วยยกระดับความรู้หนังสือมากขึ้นด้วย โดยขั้นตอนในการเปิดรับข่าวสาร มี 4 ขั้นตอน คือ (1) การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (2) การเลือกให้ความสนใจ (3) การเลือกรับรู้และตีความหมาย (4) การเลือกจดจำ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน และการที่บุคคลมีการเลือกเปิดรับข่าวสาร จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงความต้องการและทัศนคติของคนในชุมชนต่อการเปิดรับฟังสื่อวิทยุชุมชน เพื่อสามารถจัดรายการวิทยุชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ โดยที่กระบวนการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคม สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นดังนี้

- 1) การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
- 2) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
- 3) การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางแผนนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติตามแผนทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2528:36)

ตัวอย่าง ที่สนับสนุนแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวได้แก่

สุรินทร์ แปลงประสพโชค (2534, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “รายการวิทยุเพื่อชุมชนในสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี” พบว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ช่วยคิด ช่วยกำหนดเนื้อหา จะได้รับความสนใจจากประชาชนได้เป็นอย่างดี

ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นแบบทางการทดลองวิทยุเพื่อชุมชน ที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วม และรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวทางดังกล่าวไปเป็นข้อมูลในการพิจารณาการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนจนมีทัศนคติร่วมกัน อันเป็นแนวทางนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชน

อุษา จันทรประภาส (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ของ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี พบว่า ผู้ฟังมีพฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการคือ ฟังรายการก่อนข้างบ่อย สาเหตุที่ฟังเพราะรูปแบบรายการมีความน่าสนใจ และผู้ฟังมีความสนใจเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตรกรรมมากที่สุด ในส่วนของการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ พบว่า ผู้ฟังมีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในระดับมาก เฉพาะเรื่องที่เป็นเนื้อหาสาระของรายการ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยดังนี้คือ

- 1) หลักการที่เป็นรายการของประชาชน บริหารรายการโดยตัวแทนของประชาชน
- 2) ความรู้
- 3) ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานอาชีพและการดำเนินชีวิตประจำวัน
- 4) รายการที่เป็นกระบอกเสียงแทนประชาชน
- 5) วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ
- 6) ข่าวสาร
- 7) ข้อมูลเพื่อใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น

8. การดำเนินการวิจัย

8.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผังรายการ สคริปต์รายการ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้บริบทชุมชน ต.หัวรอ รูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุเพื่อชุมชน

8.2 การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุชุมชน ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกนั้น ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากคนในชุมชนจำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านบางพยอม หมู่บ้านวัดตาปะขาวหาย และหมู่บ้านสระโคล่ ใช้แบบสอบถามทั้งหมด 392 ฉบับ และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจำนวน 392 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

8.3 การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ฟังรายการ เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในระดับต่าง ๆ ของสถานี เพื่อศึกษาการดำเนินงานของสถานีวิทยุชุมชน สัมภาษณ์ผู้ดำเนินรายการ เพื่อค้นหา การมีส่วนร่วมในรายการและปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดเนื้อหาที่ออกอากาศในปัจจุบัน

8.4 สังเกตการณ์ชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้ทราบวิถีชีวิตสังคมในแต่ละชุมชนที่มีส่วนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

8.5 นำข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุชุมชน จัดประชุมสนทนากลุ่ม (FGD) เพื่อหาวิธีการดำเนินการและกระบวนการบริหารงานวิทยุชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการมีส่วนร่วมกำหนดรูปแบบและเนื้อหา รวมทั้งวิถี การดำเนินงานรายการวิทยุเพื่อชุมชน มีขั้นตอนดังนี้

8.5.1 ทีมนักวิจัยตัวแทนชุมชน คณะกรรมการบริหารสถานีวิทยุชุมชนตำบลหัวรอ และผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมกันสนทนากลุ่ม ณ สถานีวิทยุชุมชนตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน และกระบวนการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วมในการผลิตรายการของสถานีวิทยุชุมชนตำบลหัวรอ

8.5.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และ จุดอ่อนและจุดแข็งในการดำเนินงานวิทยุชุมชน มา วิเคราะห์และสังเคราะห์

8.5.3 สรุปและตรวจสอบความถูกต้องของ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ

9. ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมการ เปิดรับข่าวสาร ทักษะคิด และลักษณะรูปแบบและเนื้อหา รายการ โครงสร้างการบริหารงาน ความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหารายการวิทยุชุมชนทางสถานีวิทยุชุมชน จังหวัดพิษณุโลก FM 100.25 MHz ซึ่งจากการวิจัย พบว่า

10. บริบทชุมชนตำบลห้วยรอ

ชุมชนตำบลห้วยรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ส่วนใหญ่ เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะ หมู่บ้านสระโคล่ที่มีลักษณะเป็นสังคมแบบชนบท มากกว่าหมู่บ้านบางพยอมและหมู่บ้านตาปะขาวหาย ที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนเมือง จึงมีความเจริญเติบโต ตามสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองที่ขยายตัวอย่าง ต่อเนื่อง ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความเป็นอยู่ การประกอบ อาชีพ รายได้ ทักษะคิด และความต้องการ เป็นต้น แต่ ความแตกต่างดังกล่าวมิได้ส่งต่อชุมชนมากนัก นั่นคือ คนในชุมชนยังคงให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความร่วมมือในการสอดส่อง ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันเป็นอย่างดี จึงทำให้ชุมชนตำบลห้วยรอได้รับรางวัลชุมชนตัวอย่าง และเป็นชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งแม้กระทั่งเมื่อมีการจัดตั้ง สถานีวิทยุชุมชนตำบลห้วยรอ คนในชุมชนก็ยังมีความสนใจ เข้าร่วมประชุมประชาคม และให้ความร่วมมือกันจัดตั้ง สถานีวิทยุชุมชนด้วยดีเสมอ

10.1 ทักษะคิดและพฤติกรรมของคนในชุมชนที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุชุมชน พบว่า

คนในชุมชนมีทักษะคิดที่ดีต่อการดำเนินงานของ วิทยุชุมชนตำบลห้วยรอ ไม่ว่าจะเป็นทักษะคิดต่อผู้ดำเนิน รายการซึ่งคนในชุมชนต่างก็มีความเห็นว่า ผู้ดำเนิน รายการมีความรู้ในเรื่องที่นำเสนอผ่านรายการเป็นอย่างดี ตลอดคนผู้ดำเนินรายการยังแสดงความเป็นกันเอง และมีอริยาบถอันดีต่อผู้ฟังด้วย ทักษะคิดด้านรายการ ของวิทยุชุมชน คนในชุมชนมีความเห็นว่า ข้อมูล ข่าวสารที่นำเสนอมีประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม และมีรูปแบบรายการที่หลากหลายและน่าสนใจ ทักษะคิดด้านรูปแบบรายการวิทยุชุมชนที่คนในชุมชน ต้องการ คนในชุมชนเห็นว่า ควรเป็น การพูดคุยสลับกับการเปิดเพลง และรายการข่าว นอกจากนั้นคนใน ชุมชนยังมีความคิดเห็นว่า รายการวิทยุชุมชนมี ประโยชน์ต่อชุมชนในด้านสร้างความสัมพันธ์ให้กับคน ในชุมชนและเพิ่มพูนทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนมีเนื้อหารายการที่น่าสนใจและมีการเปิด โอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการโดยการโทรศัพท์ เข้ามาในรายการเพื่อแจ้งข่าวสาร เพื่อขอความช่วยเหลือ ร้องเรียน/ร้องทุกข์ หรือเพื่อระบายความอัด อัดใจ เป็นต้น และยังพบว่า คนในชุมชนมีพฤติกรรม ในการฟังวิทยุชุมชนในช่วงเวลา 17.00 น. ส่วนมาก ผู้ฟังจะเป็นนักศึกษา แม่บ้าน และข้าราชการบำนาญ

10.2 รูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชนตำบล ห้วยรอ FM 100.25 MHz. พบว่า

รูปแบบรายการวิทยุชุมชนตำบลห้วยรอมีการ นำเสนอในลักษณะที่เป็นการพูดคุยสอดแทรกเรื่องราว หรือข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ สลับกับการเปิดเพลง ให้ผู้ฟังได้ฟัง เนื้อหารายการเป็นความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในรอบวัน และเน้นการให้บริการ ประชาชนในด้านข่าวสารต่าง ๆ ในท้องถิ่น และเน้น ความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนใน ชุมชน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านประมง ด้านสุขภาพ อานามัย และความรู้เกี่ยวกับทางช้าง เป็นต้น เพื่อให้คน ในชุมชนได้รับความรู้ทันต่อเหตุการณ์

10.3 ปัจจัยในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชน พบว่า

รูปแบบรายการและเนื้อหาของรายการที่นำเสนอผ่านรายการวิทยุชุมชนตำบลหัวรอทุกรายการของผังรายการนั้นเกิดจากความต้องการของประชาชนและผู้ฟังในชุมชนตำบลหัวรอ มีส่วนสำคัญในการกำหนดเนื้อหาเนื่องจากประชาชนจะเลือกรับฟังรายการที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนมากที่สุด ซึ่งรับทราบได้จากการแสดงความคิดเห็นผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ จดหมาย และแนะนำรายการด้วยตนเอง เป็นต้น ความรู้ความสามารถของผู้จัดรายการเองก็มีส่วนสำคัญ ซึ่งผู้จัดรายการส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ในการจัดรายการวิทยุมาก่อน จึงสามารถเลือกรูปแบบรายการและเนื้อหาของรายการที่จะถ่ายทอดความรู้และข่าวสารที่ดีมีประโยชน์ให้กับชุมชนรับทราบได้เป็นอย่างดี หน่วยงานต้นสังกัดของผู้จัดรายการเองก็นับเป็นปัจจัยหนึ่ง เนื่องจากหน่วยงานต่างๆ ที่ตั้งสำนักงานในตำบลหัวรอจะสนับสนุนสถานีวิทยุชุมชน โดยส่งบุคลากรของหน่วยงานมาจัดรายการ โดยจะนำความรู้ ข่าวสารของหน่วยงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน มาแนะนำให้คนในชุมชนได้รับทราบ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่ออาชีพการงาน และการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เช่น ความรู้เรื่องการเกษตร ความรู้เรื่องกฎหมายชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนอต้องได้รับความเห็นชอบจาก คณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชน เป็นผู้กำหนดขอบเขตเนื้อหาของรายการด้วย นอกจากนั้น กฎ และระเบียบในการจัดตั้งวิทยุชุมชน เช่น วิทยุชุมชนต้องไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ข่าวสารที่นำมาเสนอก็ต้องไม่กระทบกับการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น ก็เป็นปัจจัยในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุชุมชนอีกด้วย

10.4 วิธีการดำเนินงานและกระบวนการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน พบว่า

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนตำบลหัวรอทางตำบลหัวรอโดยองค์การบริหาร ส่วนตำบลหัวรอได้จัดให้มีการประชุมประชาคมภายในชุมชนตำบลหัวรอ

เพื่อให้ที่ประชุมรับรู้และรับรอง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มชุมชน กลุ่มองค์กรและสมาชิกในชุมชนต่างๆ ได้แก่ กลุ่มสมาชิก อ.ส.ม. กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน ซึ่งถือเป็นตัวแทนของชุมชนที่เข้าร่วมในการประชาคมในครั้งนั้น และที่ประชุมก็มีมติเห็นชอบให้มีการก่อตั้งวิทยุชุมชนขึ้น และภายหลังจากการประชุมประชาคมแล้วจึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิทยุชุมชนขึ้นซึ่งประกอบด้วย

- 1) คณะกรรมการอำนวยการ
จำนวน 15 คน
- 2) คณะกรรมการที่ปรึกษา
จำนวน 20 คน
- 3) คณะกรรมการดำเนินงาน ประกอบด้วย
 - 3.1) นายสถานี จำนวน 1 คน
 - 3.2) ฝ่ายผลิตรายการ จำนวน 7 คน
 - 3.3) ฝ่ายข่าว จำนวน 10 คน
 - 3.4) ฝ่ายเทคนิค จำนวน 6 คน

จากนั้นได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน โดยเฉพาะขั้นตอนการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน จึงได้จัดหาวิทยากรมาให้ความรู้ มีการจัดการฝึกอบรมต่างๆ ได้แก่ การฝึกอบรมการจัดรายการ การฝึกอบรมการใช้เครื่องมือส่งกระจายเสียง เป็นต้น จากนั้นจึงได้ดำเนินการขอลิขสิทธิ์พิเศษเฉพาะเพื่อมาทดลองออกอากาศ และได้งบประมาณจาก อบต.หัวรอ มาปรับปรุงเครื่องมือต่างๆ จนใช้ดำเนินงานได้ตั้งจนถึงปัจจุบัน

ส่วนกระบวนการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชนนั้น พบว่า การบริหารงานของสถานีวิทยุชุมชนฯ ในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารงานวิทยุชุมชน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน คณะกรรมการดำเนินงานบริหารสถานีฯ ซึ่งในการดำเนินการใด ๆ ในสถานีวิทยุฯ จะต้องมีการจัดประชุมคณะกรรมการบริหารฯ เพื่อวางแผนนโยบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการเหมือนองค์กรอื่น ๆ ส่วนการผลิตและการจัดรายการนั้นจะเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถในชุมชนมาเป็นผู้จัดรายการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเชิญหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในตำบลหัวรอมาจัดรายการ เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้ ทันต่อ

เหตุการณ์และนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ส่วนการดำเนินการด้านการผลิตและการจัดรายการ คณะกรรมการฯ จะมอบหมายให้ผู้ผลิตและผู้จัดรายการเป็นผู้ดูแล ซึ่งคณะกรรมการบริหารฯ ชุดนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมก่อนและคณะกรรมการทุกคนก็จะต้องได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและคณะผู้ก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนก่อน ซึ่งการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการฯ นั้นไม่ว่าจะเกิดปัญหาในการดำเนินงานอย่างไร จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการฯ ก่อนเสมอ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานน้อยมาก อาจเนื่องจากการให้ความไว้วางใจในการบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการฯ เพราะจากที่ผ่านมาไม่ได้เกิดปัญหาใด ๆ ขึ้นกับวิทยุชุมชนตำบลหัวรอเลย

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของตำบลหัวรอมีความรู้ในเรื่องการจัดรายการน้อย หรือแทบจะไม่มีความรู้ความสามารถด้านการจัดรายการเลย จึงทำให้แทบจะไม่มีอาสาสมัครเข้ามาจัดรายการวิทยุเลย ดังนั้นคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของสถานีวิทยุชุมชนได้ก็เพียงแค่เป็นการแสดงความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ แจ้งข่าวสาร ขอความช่วยเหลือ ร้องเรียน/ ร้องทุกข์ และเพื่อระบายความอัดอั้นใจเท่านั้น ซึ่งจะทำได้โดยการโทรศัพท์ ส่งจดหมาย และเดินทางมาด้วยตนเองที่สถานีวิทยุฯ เป็นต้น

11. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชนตำบลหัวรอ อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก นั้นพบว่า สภาพสังคมของตำบลหัวรอส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบชนบท ยกเว้นบางชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนเมือง ประชาชนในตำบลจึงมีความแตกต่างกันตั้งแต่ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ ตลอดจนภูมิฐานะ จึงส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วย วิทยุชุมชน FM 100.25 MHz. จึงเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่สามารถเข้าถึงประชาชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองในรูปแบบของคณะ

กรรมการบริหารวิทยุชุมชนตำบลหัวรอ ดังที่ สุรินทร์ แปลงประสพโชค (2534, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รายการวิทยุเพื่อชุมชนในสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี” พบว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ช่วยคิด ช่วยกำหนดเนื้อหา จะได้รับความสนใจจากประชาชนได้เป็นอย่างดี และแนวทางดังกล่าวก็จะนำไปเป็นข้อมูลในการพิจารณาด้านการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนจนมีทัศนคติร่วมกัน อันเป็นแนวทางนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชน ซึ่งการบริหารงานของคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนตำบลหัวรอที่ผ่านมาได้แสดงถึงความโปร่งใส เน้นการให้บริการต่อชุมชนและมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนตรวจสอบการดำเนินงานโดยชุมชนเอง จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชุมชนตลอดมา ชุมชนตำบลหัวรอจึงนับเป็นแบบอย่างของชุมชนเข้มแข็งที่สามารถปกครองตนเองและพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จากกล่าวได้ว่า วิทยุชุมชนตำบลหัวรอ ยังสามารถหลอมรวมความเหลื่อมล้ำต่างๆ ของคนในชุมชนได้ โดยเน้นการให้บริการประชาชน การเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนด้วยกันและหน่วยงานราชการกับประชาชน โดยยึดหลักประชาธิปไตยเป็นสำคัญ จึงทำให้คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและยังสามารถสะท้อนชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตำบลหัวรอได้ วิทยุชุมชนจึงถือเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของคนในชุมชนตำบลหัวรอได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

12. ข้อเสนอแนะ

12.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

12.1.1 ผู้นำหรือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนและคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนควรสร้างความเข้าใจและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญตลอดจนความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนให้คนในชุมชนทราบให้ทั่วถึงกัน

12.1.2 ควรส่งเสริมการสื่อสารเรื่องราวหรือข่าวสารในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ตลอดไป

12.1.3 ควรนำผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าศึกษาดูงานการจัดรายการวิทยุชุมชนของสถานีอื่น เพื่อนำมาปรับปรุงการบริหารจัดการและกระบวนการผลิตรายการวิทยุชุมชน ตำบลหัวรอบ้าง

12.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการประเมินผลการจัดการวิทยุชุมชนตำบลหัวรออย่างจริงจังเพื่อทราบผลว่า คณะกรรมการบริหารจัดการฯ มีการบริหารงานและการดำเนินงานวิทยุเพื่อชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการวิทยุชุมชนกับชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันว่า มีปัญหาอุปสรรค การดำเนินงานแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

2.3 ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนตำบลหัวรออย่างต่อเนื่อง

13. เอกสารอ้างอิง

- [1] กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [2] ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภากาพิมพ์.
- [3] สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2534. การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตเมืองจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] อุษา จันทรประภาศ, 2534. การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

